

PRAVOMOC ČESKÉHO KRÁLE NAD PODDANSKÝMI MĚSTY A MĚSTEČKY

Antonín Haas

ÚVOD

Je poučkou běžně známou, že každé feudální město a městečko mělo svého pána. Také zde vznikal pozemkově vrchnostenský poměr — ovšem poměr svého druhu, v němž proti vrchnosti nestojí jednotlivá osoba, nýbrž celá skupina, městská komunita.¹ Toto zjištění umožňuje jednoduché a zcela jednoznačné rozdělení — a to vzhledem k zeměpánovi — všech městských obcí bez ohledu na jejich vznik, správní a právní život i hospodářský význam do dvou skupin. Do první patří ta města, která měla za svého jediného pána českého panovníka nebo českou královnu, druhou tvoří města a městečka, kde mezi pánem země a měšťany stojí vrchnost světská nebo duchovní. Německá terminologie rozděluje s tohoto hlediska všechna města a městečka ve dvě skupiny, a to na tak zv. »Immediat« a »Mediatstädte«.² Pokud jde o české poměry, není terminologie ještě ustálena. Zatím co pro první skupinu se již vžilo naprosto přesné označení »města královská«, staví se proti nim jednou města poddanská s mezičlánkem měst komorních, korunních a horních,³ pro druhé se razí termín »města nekrálovská«, do nichž se zahrnují nejen vlastní města poddanská, nýbrž i právě zmíněná komorní, korunní a horní.⁴

Jestliže královská města česká se do husitské revoluce vyvinula v pevnou skupinu, která si zajistila na zemském sněmu stálé místo vedle dvou svobodných stavů, vyvíjel se život ostatních měst a městeček i nadále v rámci jejich pozemkových vrchností. Avšak i král vedle své zeměpanské moci je rovněž pozemkovou vrchností, a to na statcích komorních a korunních,⁵

¹ O. Brunner, *Land und Herrschaft* (Brünn—München—Wien 1942), str. 394.

² G. von Below, *Territorium und Stadt* (München—Leipzig 1900), str. 216.

³ J. Čelakovský, *Codex iuris municipalis* — Sbírká pramenů práva městského království Českého. Díl I. *Privilegia měst pražských* (v Praze 1886), str. V.

⁴ A. Haas, *Codex iuris municipalis* — sbírka pramenů práva městského království Českého. Díl IV. 1. *Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232—1452* (Praha 1954), str. 5—6.

⁵ V. Vaněček, *Krátké dějiny státu a práva v Československu* (Praha 1955), str. 61.

a prostřednictvím svých horních úřadů vládne také nad městy horními na základě horního regálu, t. j. výhradního práva panovníkova na zlato i stříbro, příp. jiné kovy.⁶ Zbývá však ještě třetí skupina měst a městeček, v nichž se uplatňovala zeměpánova moc, i když nepatřila ta místa mezi města královská. Jsou to městské obce, vzniklé na půdě těch duchovních zařízení, zvláště klášterů, která založil panovník nebo člen panovnického rodu. Tento vliv vyplýval z tak řeč. zakladatelských práv, t. j. z řady oprávnění, jež neměla jednotného označení, byla dědičná a na jiné osoby převoditelná; nabývalo se jich pouze založením.⁷ A tak zůstávají mimo oblast přímé panovníkovy moci a jeho bezprostředního vlivu pouze města a městečka vrchností světských a z duchovních jen ta, která patřila duchovním zařízením, nad nimiž panovník neměl zakladatelských práv.

Bezprostředním pánům patřil nad poddanými výkon soudní i nižší správní moci. Tato zásada se pochopitelně uplatňovala i v městském zřízení, kde pán města určuje postavení i život městské obce — a to zvláště na jejím počátku — vydáváním privilegií, městských řádů i jiných rozmanitých nařízení. Vskutku však mezi privilegii poddanských měst a městeček se objevují v hojném počtu listiny, které vydali přímo páni země. Tato skutečnost ukazuje, že od 13. až do 16. stol. byly určité oblasti života právního i hospodářského, které zůstávaly ve výhradní moci a pod bezprostředním vlivem panovníkovým. Zjistiti tyto oblasti a vysvětliti, proč pánovi země patřilo právo zasahovati v určitých složkách do života poddaných jaksi přes jejich vrchnost, je právě úkolem tohoto pojednání.

OBLASTI BEZPROSTŘEDNÍHO VLIVU PANOVNÍKOVA NA PODDANSKÁ MĚSTA A MĚSTEČKA

1. Právo povolovati trhy

Mezi »milostmi«, které panovník vydával poddanským městům a městečkům, se nejčastěji objevuje udělení trhu, a to jak týdenního, tak i výročního. Je to nejdůležitější městské právo, hmotný základ každé městské obce.⁸ Od Karla Velikého, t. j. od 9. stol. se stává právo udíleti trhy panovníkovým regálem, patrně vlivem a ve spojení s celním regálem.⁹ Podle

⁶ V. Vaněček, Krátké dějiny státu a práva v Československu (Praha 1955), str. 68.

⁷ V. Vaněček, Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě. (Práce ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy university v Praze. Č. 18.) Část první. Zakladatelská práva (v Praze 1933), str. 24.

⁸ E. Rüttemeyer, Stadtherr und Stadtbürgerschaft in den rheinischen Bischofsstädten (Stuttgart 1928), str. 9. — Claudius von Schwerin, Deutsche Rechtsgeschichte (Berlin 1941), str. 209.

⁹ Cl. v. Schwerin, Deutsche Rechtsgeschichte, str. 209.

dochovaných písemných zpráv lze předpokládati stejný vývoj i v českých zemích, a to od doby, kdy došlo k jisté stabilisaci státu. Od sklonku 12. stol. se objevují právě v panovnických listinách ustanovení o trzích, a to buď nových anebo těch, které trvaly od nepaměti. Stačí připomenouti Kladruby¹⁰ a Hroznětín.¹¹ Jedinou výjimku představuje rozsáhlá jihočeská oblast rožmberská, o které je proto nutné zmíniti se ve zvláštním odstavci. Zatím budeme sledovati podle listinného materiálu, jak se výhradné právo českého panovníka na udílení trhů projevovalo v praxi.

Při rozboru nejstarších zachovaných královských listin na právo konati trhy v poddanských městečcích zaujme především otázka, kdo vlastně dostává toto právo. V listině Václava I. z r. 1232, kterou dovoluje doksanskému klášteru zříditi na místě, zvaném Kuníngberg, město (pozdější Kynšperk nad Ohří) s trhem (*fundandi et ponendi civitatem in quodam loco, qui Cuningberch vocatur, et habendi forum ibidem sollempne*),¹² praví se výslovně, že sama vrchnost může míti trh v nově založeném místě. Podobně Přemysl II. Otakar povolil r. 1262 »forum in Gnewchowich (Hněvkovice) per militem nostrum Zlawkonem de Ledech liberaliter convocandum ita, ut in eodem oppido tabernas habeant«.¹³ Hněvkovice patřily tehdy pražské kapitule,¹⁴ a tak dostává i zde pozemková vrchnost tržní právo. U dalších privilegií není již znění tak zřetelné, nicméně dokazuje nejen stylisace, ale i místo, kde ty listiny jsou uloženy, že jejich příjemcem byly vrchnosti. Dne 14. května 1315 povoluje král Jan ženskému premonstrátskému klášteru v Chotěšově proměnití klášterní ves Stod v městečko s týdenním trhem (*de liberalitate regia concedimus et graciosius indulgemus, ut villa ipsius monasterii, dicta Stod, oppidum forense seu locus forensis esse debeat, quodque ibidem inantea imperpetuum sexta feria cuiuslibet septimane forum cum iuribus et utilitatibus consuetis in locis huiusmodi observari... possit et debeat*)¹⁵ a stejně římský král Ludvík dovoluje 9. ledna 1319 waldsaskému klášteru a jeho opatovi Janovi, aby zařídil vesnici Luby (Schönbach) na městečko s týdenním trhem každou středu (*villam in Schönbach libertavimus et de benignitate regia libertamus, ut eandem in oppidum possis redigere et ibidem forum septimanale quarta feria valeat exerceri*).¹⁶ První z těchto listin je uložena ve fondu zrušených klášterů, oddělení Chotěšov, podobně jako zmíněná listina kynšperská se zase nalézá

¹⁰ G. Friedrich, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II.* (Pragae 1912), str. 357—358, č. 348.

¹¹ Tamtéž, str. 162, č. 173.

¹² *Codex iuris municipalis* (dále jen CIM) IV. 1, č. 1.

¹³ Tamtéž, č. 6.

¹⁴ A. Sedláček, *Místopisný slovník historický království Českého* (v Praze 1908), str. 224.

¹⁵ CIM IV. 1., č. 26.

¹⁶ Tamtéž, č. 27.

mezi písemnostmi bývalého doksanského kláštera (dnes vesměs ve Státním ústředním archivu v Praze) a lubské privilegium patří k listinám waldsaského kláštera (nyní v Hlavním státním archivu v Mnichově). V obou případech se obrací vydavatel k pánu budoucího městečka, a ten dostává právo proměnit dosavadní vesnici v městečko především tím způsobem, že v něm zařídí trh. Je to tedy zase pozemková vrchnost, která z královské milosti zřizuje trhy, zcela stejně jako tomu bylo i v sousedních zemích.¹⁷

Další vývojový stupeň představuje listina Václava II. z 25. února 1302,¹⁸ i když je o několik let starší nežli stodské a lubské privilegium. Beneš z Vartemberka, tehdejší purkrabí kladský, požádal krále, aby jeho ves Židíněves byla povýšena na »civitas seu locus forensis«. Panovník vyhověl, přidal trh a výslovně ustanovil, »quod eadem civitas in exercendo dicto foro idem ius habeat, quod dinoscuntur habere civitates aliorum nobilium regni nostri«. Zde se uplatňuje již zřetelněji místo trhu, jemuž se dostává určitých tržních práv.

Od třicátých let 14. stol. stoupá počet zachovaných privilegií na týdenní trhy, udělené panovníkem poddanským městům a městečkům. Do konce tohoto století je jich známo dvanáct. Od r. 1401 do výbuchu husitské revoluce se zachovala pouze dvě propůjčení týdenních trhů, zatím co vlastní revoluční léta přinesla tuto výsadu jen pro západočeské Poběžovice, ležící mimo revoluční kvas. V časovém pořadí následují pak až dvě listiny císaře Zikmunda, které vydal tento panovník teprve po přijetí za českého krále r. 1437 (Bochov, Horní Cerekev). Potom mizí tržní privilegia, načež se objeví teprve r. 1454, t. j. v době, v níž se již vcelku ustálily změny, k nimž došlo za husitské revoluce a kdy se utváří nový názor stavovské společnosti na hospodářské poměry. Šlechta, především panstvo, hledá nové zdroje dalších příjmů. Pokračuje v úsilí o vytvoření velkých, scelených panství, zvyšuje poddanské dávky i povinnosti a v houfně zakládáných poddanských městech a městečkách nalézá mocnou hospodářskou i politickou oporu. Proto z doby krále Ladislava a Jiřího je zachováno deset tržních privilegií, což jistě zdaleka nepředstavuje všechny královské listiny z té doby, vydané na nové městské trhy. Nejvíce týdenních trhů udělil však poddanským městům a městečkům král Vladislav; za jeho více nežli čtyřicetileté vlády bylo novými týdenními trhy obdařeno neméně nežli 50 nekrálovských měst a městeček. Jeho syn Ludvík udělil tuto milost sedmi městským obcím.

První městské trhy, o nichž se zachovaly písemné zprávy, jsou tudíž týdenní, na nichž se shromažďuje řemeslné obyvatelstvo mladého menšího města i zemědělci blízkých a vzdálenějších vesnic jednoho panství, aby si

¹⁷ S. Rietschel, Markt und Stadt in ihrem rechtlichen Verhältnis (Leipzig 1897), str. 39 a d.

¹⁸ CIM IV. 1., č. 15.

navzájem směnili své výrobky.¹⁹ Týdenní trhy nepředpokládají většího soustředění kapitálu ani účasti kupců, přicházejících ze vzdálených míst, kteří při výročních trzích uskutečňují větší obchodní uzávěrky nebo značnější peněžní převody.²⁰ Tyto skutečnosti vysvětlí, proč privilegia na výroční trhy v městech se objevují později nežli na trhy týdenní. R. 1365 obnovuje císař Karel IV. na prosbu tepelského kláštera městu Teplé výroční trh, trvající čtyři dny s osmidenním frejunkem,²¹ r. 1401 dostává Litomyšl jarmark na den sv. Viktorina, patrona tamního kostela i celé diecése, s osmi dny následujícími²² a r. 1416 jsou obdařeny Žlutice stejně dlouhým výročním trhem.²³ Třebenice slaví od r. 1423 výroční trh na svatodušní neděli a osm dní následujících²⁴ a jen o den kratší jarmark obdržela r. 1436 Planá u Mariánských Lázní (*usque ad septimum diem inclusive*).²⁵ Potom mizí veškeré stopy o udělování výročních trhů na dobu téměř 20 let, aby první privilegia na jarmarky se objevila zase až r. 1454 (Horní Cerekev, Kostelec nad Labem, Soběslav), t. j. za Jiříkova správcovství. Ale ani z doby jeho vlády není výsad tohoto druhu pro poddanská města a městečka příliš mnoho, jenom kolem deseti. Na přibližně stejné výši se udržuje počet udělených výročních trhů i v prvním období vlády krále Vladislava. Výrazný obrat nastává však po roce 1485, kdy křivka četnosti dosahuje vrcholu. Tento vývoj se udržuje až do Vladislavovy smrti, aby po značném poklesu za poručnické vlády Ludvíkovy se pozvedl od dvacátých let 16. stol. opět na předchozí výši.

V právě naznačeném vývoji se projevuje několik významných rysů. Místa, která podle zachovaných privilegií obdržela nejdříve výsady na výroční trhy, leží vesměs buď přímo na zemských hranicích (Litomyšl) nebo v neveliké vzdálenosti od nich (Teplá), ale vždy na živých dopravních cestách, kudy proudil do země čilý obchodní ruch (Žlutice).²⁶ Délka výročního trhu byla rozmanitá, pohybovala se nejčastěji od tří dnů (Strakonice 1462, Volyň 1462, Chotěboř 1464) až do devíti, ale ani delší trhy nebyly vyloučeny, zvláště šlo-li o hlavní město velikých panství mocných velmožů (Jindřichův Hradec pánů z Hradce 1483, Humpolec Leskovců a později Trčků 1483, Strážov pánů z Ryzmberka 1524). A konečně výrazný zlom v intenzitě

¹⁹ Srov. na př. privilegium pro Janovice nad Úhlavou z r. 1524, v němž se praví, že každý člověk může prodávati i kupovati maso, chleby, sůl, koření, sukna, plátna i jiné všelijaké věci k lidským potřebám náležící.

²⁰ S. R i e t s c h e l, Markt und Stadt, str. 39—47.

²¹ CIM IV. 1., č. 90.

²² Tamtéž, č. 177.

²³ Tamtéž, č. 209.

²⁴ Tamtéž, č. 233.

²⁵ Tamtéž, č. 253.

²⁶ V této souvislosti lze vzpomenouti i výročního trhu, který povolil již r. 1197 Vladislav, syn krále Vladislava, v kladrubském předklášteří (G. F r i e d r i c h, Codex II., str. 357—358, č. 348). — V. níže, str. 166.

udělování výročních trhů poddanským městům a městečkům v letech 1485 až 1486 vyplývá z tehdejších prudkých bojů mezi oběma vyššími stavy a královskými městy, z nichž páni a rytíři vyšli vítězně. Aby ještě více potlačili vliv královských měst, zahájili proti nim boj i na hospodářské frontě tím, že ze všech sil se snažili rozšířit hmotný rozvoj svých měst a městeček a vytvořiti z nich živá střediska čilého obchodního ruchu. Proto vyprošovali na slabém panovníkovi, který se dostával stále více do jejich vlivu, nové a nové výroční trhy pro své městské obce.²⁷ Obchodní ruch, čím dále tím více se rozvíjející, i stoupající spotřeba zboží všeho druhu přály těmto snahám. V živých obchodních městech přistupují k dosavadním jarmarkům další (např. Soběslav 1523 a Litomyšl 1524) nebo délka starého trhu se podstatně prodlužuje, jako např. v Bílině r. 1511 z pěti dnů na sedm nebo v Nepomuku, který r. 1465 obdržel první výroční trh se čtyřmi dny, zatím co druhý jarmark z r. 1512 je dvakrát tak dlouhý.

Listiny na udělení týdenního nebo výročního trhu neobsahují však pouze královo povolení k výkonu toho práva, které dostává z počátku vrchnost a teprve později městské obce, když se upevnily právně i hospodářsky. V tržních privilegiích uděluje panovník ještě další milosti, jimiž pojišťuje klidný a zdárný průběh trhů. Především nečiní král žádného rozdílu mezi trhy v městech královských a v městech poddanských, jako např. v privilegiu pro Stod ze 14. května 1315, kde se doslovně praví »forum cum juribus et utilitatibus consuetis in locis huiusmodi observari«²⁸ nebo v listině moravského markraběte Karla z 28. září 1342 pro Vilémov u Kadaně (iuxta consuetudinem aliorum forensium oppidorum regni Boemie).²⁹ Podobným způsobem jsou určena i práva týdenního trhu v Kožlanech r. 1351 (quod eadem villa inantea oppidum sit forense et feria tertia septimana qualibet forum publicum ibidem ad instar aliorum oppidorum habeatur).³⁰

Na trh může přijít každý obyvatel království Českého i cizí kupec. Stačí připomenouti známé stodské privilegium z r. 1315 »ab omnibus possit et debeat frequentari«³¹ i výsadu pro Vilémov u Kadaně z r. 1342 »illud (forum) ab omnibus tam incolis quam ab advenis libere et sine impedimento cuiuslibet frequentetur«.³² Vilémovské privilegium ukazuje, že z počátku nebylo rozdílu mezi domácími a cizími kupci, naopak cizinci byli první, kteří přinášeli do našich zemí znalost živějšího obchodního podnikání. Teprve po-

²⁷ K této otázce Fr. Palacký, Dějiny národu českého, dílu V. částka 1 (druhé vydání v Praze 1878), str. 247—248, K. Kadlec, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě (v Praze 1923), str. 176, V. Vojtíšek, O pečetech a erbech měst pražských i jiných českých (Zprávy Památkového sboru hlav. města Prahy, Svazek osmý, V Praze 1928) passim.

²⁸ CIM IV. 1., č. 26.

²⁹ Tamtéž, č. 50.

³⁰ Tamtéž, č. 68.

³¹ Tamtéž, č. 26.

³² Tamtéž, č. 50.

zději se jejich práva stále více a více omezovala ve prospěch domácích kupců, jak dokládá příklad Starého Města pražského.³³ Ustanovení vilémovské listiny ukazuje však, že venkovská města ve svém vývoji značně pokulhávala i po této stránce za hlavním městem země.

Citovaná věta z vilémovského privilegia naznačuje ještě další ustanovení, a to královskou záruku bezpečné cesty na trh i zpět pro všechny jeho návštěvníky. Tato záruka je velmi přesně vyjádřena v privilegiu krále Jana ze 27. března 1341 pro Škrle, městečko cisterciáckého kláštera v Oseku:³⁴ »quod ibidem qualibet feria tertia imperpetuum singulis septimanis forum publicum et liberum de quibuslibet rebus venalibus habeatur et ab omnibus et singulis nostris hominibus, qui voluerint, in accessu et recessu libere frequentetur et a nullo nostrorum officialium et aliorum fidelium quorumcumque, sive civium, iudicum, nobilium seu divitum vel pauperum, quomodolibet impediatur«. Podobnou výsadu obdrželi také návštěvníci trhů v Záblatí r. 1400 i v Bochově r. 1437 a kupcům, jedoucím do Bělé pod Bezdězem, se výslovně zaručuje, že »per nulla iura feralia debeant aggravari«. ³⁵ Účastníci trhů v poddanských městech a městečkách požívají vůbec stejných práv jako v kterémkoliv jiném městě. V tržním privilegiu pro Horní Cerekev z r. 1437 císař Zikmund praví doslovně, že »dictum septimanale forum ac universi et singuli mercatores et quelibet alie persone, ipsum visitantes, ibidem morantes ac abinde decedentes, omnibus iuribus, libertatibus, gratiis, conductu, pace et cautione utantur et gaudeant, quibus septimanalia fora aliarum regni nostri Bohemie civitatum et opidorum dicto opido Czierkwicze vicinorum, nennon (!) homines ad eas et ea accedentes, ibidem morantes et vice versa abinde recedentes utuntur et gaudent quomodolibet (de) consuetudine vel de iure«. ³⁶

Dostatečnou návštěvu trhu zaručovala další králova ustanovení, která nařizovala, že všichni kupci, jedoucí v tržní den v obvodu jedné míle kolem města nebo městečka, musí navštívit místní trh. Je to na př. privilegium Karla IV. ze 17. července 1351 pro Kožlany, v němž panovník nařizuje, »ut omnes et singulos, (qui) infra spatium unius miliaris oppida alia dicta tertia feria visitare curaverint et non oppidum Czoslan antedictum, quod extunc burggravius castri nostri Angirbach, qui pro tempore fuerit, tales homines ad frequentationem ipsius fori auctoritate regia compellere habeat«. ³⁷ Taková výsada byla však celkem vzácná, daleko častěji uděluje král trh pouze pod tou podmínkou, že jeho konání nebude ke škodě okolním městům a

³³ O. Peterka, Handel und Gewerbe Prags in vorhussitischer Zeit, insbesondere im Zeitalter Karls IV. Das Sudetendeutschum, str. 162. — B. Mendl, Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských (v Praze 1947), str. 14.

³⁴ CIM IV. 1., č. 47.

³⁵ Tamtéž, č. 44.

³⁶ Tamtéž, č. 261.

³⁷ Tamtéž, č. 68.

městečkům v okruhu jedné míle. Tak Nasavrkám udělil Karel IV. dne 29. března 1360 právo týdenního trhu, neurčuje však zatím, na jaký den v týdnu připadne, »dum tamen civitatibus et opidis a dicto opido infra unum miliare distantibus gravamen seu dispendium aliquod non importet«. ³⁸ Zvláště královská města úzkostlivě střežila ustanovení, že se míli kolem nich nesmějí nikde konati týdenní trhy. Tohoto práva použilo např. Stříbro a vynutilo si na králi Václavovi IV. zrušení týdenního trhu, který se až do té doby konal v městečku Kladrubech, patřících stejnojmennému klášteru. ³⁹

Čistě hospodářské důvody vedly pak jak vrchnost, tak i obyvatele jejich měst a městeček, že nezřídka požádali panovníka, aby jim týdenní nebo výroční trh přeložil na jiný den. Do první skupiny patří královská rozhodnutí z r. 1507 pro Jirkov, z r. 1512 pro Litomyšl a z r. 1517 pro Lanškroun, do druhé Kralovice z r. 1489 a Nové Hradky z r. 1505. Zvláštní zmínky zasluhují tržní poměry ve Velharticích, kde r. 1522 překládá král Ludvík týdenní trh ze čtvrtka na sobotu, protože v ten den mají horníci z blízkého právě vznikajícího městečka (Hory Matky Boží) více volného času.

Městský trh, ať týdenní nebo výroční, nebyl však jedinou příležitostí, jež poddanskému městu nebo městečku i jeho vrchnosti přinášela hmotný užitek. Přímou z královských privilegií lze poznat další hospodářské výhody, které uděloval výhradně panovník. Dne 5. ledna 1366 vydává ve prospěch horního městečka Kašperských Hor výsadu, v níž nařizuje všem kupcům, kteří jedou po nově zřízené kupecké cestě z Pasova přes Kvildu do Čech, že ať přijedou do tohoto městečka v kteroukoliv denní dobu, musejí tam zůstatí noclehem (*daz alle kaufmanschaft, wie man die genennen mag an der egenanten neuen strasse fur den perg zu Reichenstein gen sollen und weliche czeit an dem tag ide kaufmanschaft darkumt, so schollen si in aller weise uber nacht da beleiben mit der fur, die furnt*). ⁴⁰ Bělá pod Bezdězem obdržela zase 8. února 1396 cenný doplněk k svému trhu, v němž se cizím kupcům přesně určuje doba, jak dlouho se mají v městě zdržeti a zde vyložití své zboží na prodej (*adiicentes etiam dictis civibus infrascriptam gratiam specialem, ut in ipsa civitate a quibuslibet mercatoribus illuc euntibus cum mercedibus suis seu rebus venalibus quibuscunque talis depositio, vulgariter dicta niderlage, debeat observari in hunc modum, videlicet quod eadem merce(de)s ad eandem civitatem adductae, sive de curribus deponantur sive per unum diem et duas noctes ab ipsorum mercatorum adventu legitime computandum ibidem stare debeant, sic videlicet, quod eisdem mercatoribus infrascriptum spacium temporis liceat vendere unicuique volenti emere ipsas merce(de)s*). ⁴¹

³⁸ CIM IV. 1., č. 74.

³⁹ CIM II., č. 717, str. 926 a d.

⁴⁰ CIM IV. 1., č. 92.

⁴¹ Tamtéž, č. 153.

I když některá z posléze uvedených míst patřila pánu země, přece citovaná privilegia dokazují, jak král pečoval o hmotné zabezpečení obchodního ruchu v zemi. U poddanských měst a městeček jest nutné zdůraznit, že každý panovníkův zásah do jejich hospodářského života, ať šlo přímo o udělení trhu nebo o zabezpečení jeho zdárného průběhu a hojné návštěvy, se mohl uskutečnit jen a pouze prostřednictvím vrchnosti, která jediná byla oprávněna jednat přímo s králem a s královskými i stavovskými úřady. Proto jen vrchnost může žádati zeměpána, aby jejímu městu nebo městečku povolil konat trh nebo je obdařil jinou výsadou. Tuto skutečnost lze z dochovaných archivních pramenů sledovat velmi pěkně až do konce feudální epochy, a to především ze 16. až 18. stol., kdy počet zachovaných písemných dokladů stoupá téměř závratnou měrou.

V tak zv. Staré manipulaci, jednom z kmenových fondů Státního ústředního archivu v Praze, se nalézá písemná pozůstalost většiny ústředních zeměpanských úřadů ve starém českém státě.⁴² Pod značku P 106 byly zařazeny všechny písemnosti, které se týkají potvrzování městských privilegií nebo udělení nových výsad a svobod. Z věcně uspořádaného materiálu lze podrobně sledovat celý složitý úřední postup, a to zvláště v 17. stol., od prvního popudu k vydání městského privilegia až do jeho vyhotovení a odevzdání příjemci. Nejdříve podali purkmistr a rada poddanského města nebo městečka písemnou žádost k svému pánovi, aby ten se obrátil na krále s prosbou o příslušné privilegium. Pán města či městečka zpravidla vyhověl, protože každé polepšení hospodářského stavu poddaných přinášelo i jemu prospěch. V své kanceláři dal vyhotovit žádost ke králi, v níž vyličil věc, o níž jeho lidé žádali. Žádost vrchnosti došla do kanceláře českých místodržících, která k ní podala potřebné vyjádření a odevzdala do české dvorské kanceláře ve Vídni. V tomto ústředním úřadě, který ani po bělohorské porážce nepřestal být představitelem Českého království, se potom jednalo o žádosti, zdali a jak má být vyřízena či zda bude zamítnuta. Vedle českého místodržitelství byla nejčastěji dotazována česká komora, ústřední úřad finanční, neboť šlo především o hospodářské věci. Nežli byl na př. udělen nový trh týdenní nebo výroční, muselo se zjistit, kdy se konají trhy v okolních městech a městečkách, a to zpravidla až do vzdálenosti čtyř mil od místa, jemuž se měl povolit nový trh. Trvalo vždy delší dobu, nežli došly odpovědi, a podle nich se určil teprve pro nový trh den, na který nepřípadal žádný jiný trh v okolí. Potom teprve bylo v české kanceláři vyhotoveno příslušné tržní neb jiné privilegium a po podepsání králem i jinými úředníky a po přivěšení pečeti odesláno do Prahy místodržícím. Ti připojili příslušný doručovací list a poslali obě písemnosti, totiž privilegium i svůj list, vrchnosti. Když pán města nebo městečka odevzdal doručené privilegium jeho

⁴² Průvodce po Ústředním archivu ministerstva vnitra v Praze (Sborník archivních prací. Ročník II. Číslo 2. Praha 1952), str. 53 a d.

příjemcům, představitelům městské obce, bylo teprve celé toto nadmíru složité jednání ukončeno.

Práva udělovaná zároveň s tržními výsadami i právě vyličené jednání o vydání tržního privilegia ukazují však ještě jednu charakteristickou skutečnost. Nový trh, jehož udělení zůstávalo stále panovníkovým regálem, netýkal se pouze města, kde se mohl konat, příp. panství, na němž obdarované město nebo městečko leželo, nýbrž jeho hospodářský vliv přerůstal hranice jednotlivých dominií a stával se proto prvořadou věcí, na níž měl zájem nejen bezprostřední pán tržního místa, nýbrž i sousední feudálové. Přitom jejich zájmy nebyly stejné, ale právě opačné: zatím co městské vrchnosti šlo o hmotné povznesení jejího města a městečka, ostatní vrchnosti naproti tomu spatřovaly v novém trhu, zřízeném v sousedství, vážné ohrožení hospodářského života celého svého dominia a zvláště svých městských obcí. Není pochyby, že samy ekonomické zájmy více feudálů přispívaly k utužení tržního regálu krále, neboť tyto protichůdné snahy bylo třeba řešiti »vyšší« instancí.

I když tržní regál panovníkův trval v neztencené míře a uplatňoval se na celém území, nad nímž český král vládl, přece se objevila jediná výjimka, která vyplynula z vnějších i vnitřních příčin. Jde totiž o rozsáhlou doménu pánů z Růže, po králi nejmocnějšího a nejvlivnějšího rodu v zemi, jejichž panství tvořilo od 13. stol. jakýsi stát ve státu. Je všeobecně známo, kolikrát se Rožmberkové pozvedli proti českému králi a že se snažili vyrovnat panovnické rodině po stránce hmotné, mocenské i kulturní. Podvrženými listinami dokazovali svůj domnělý italský původ a jiné nepravé doklady měly podepříti jejich výsadní postavení i zajistit držbu nejvyšších úřadů v zemi. Tyto padělky vznikly v 15. stol. jako typický projev renesančních snah⁴³ a do doby o něco mladší patří také několik, v tomto případě nesporně pravých listin pánů z Růže, jimiž vrchnost uděluje některým svým městečkům trhy týdenní a jednomu dokonce i výroční. Při pročitání těchto písemností vynikne na první ráz nápadná slohová podoba s panovnickými listinami, vydávanými v téže věci. Po obsahové stránce se však v nich projevují značné odchylky, jejichž výklad přispěje k osvětlení otázky, proč mohly být vydány.

Především odůvodnění, proč byl městečku udělen trh, je velmi zajímavé a ukazuje, proč se vrchnost pokládá za oprávněnou dáti svému městečku tržní právo. Rožmberské městské obce užívají sice již od dávných dob městského práva, a to »podle obdařenie pánuov jejich«, ale přes to mnohá

⁴³ K této otázce srov. V. Schmidt, Die Fälschungen von Kaiser- und Königsurkunden durch Ulrich von Rosenberg. Mitt. des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen XXII., str. 317—337, XXIII., str. 181—203; Fr. Mareš, Padělané diplomy Rožmberské. Český časopis historický I., str. 371—384; Bl. Ryněšová, Kdy vznikla fikce o italském původu Vítkovců. Sborník prací věnovaných prof. Dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám (v Praze 1931), str. 369—373.

z nich, ačkoliv »od staradávna městečko jest a výsad práva městského užívá«,⁴⁴ nemá dosud trh. Z toho důvodu má pán poddanského města nebo městečka právo obdařiti je trhem, ovšem tak, že toto zařízení a jeho působnost se omezuje pouze na obvod rožmberských panství. Proto se v privilegii výslovně jmenují jen »obyvatelé téhož městečka a také jiní lidé naši ve vesnicích okolních«. ⁴⁵ Dále zde schází záruka svobodného a bezpečného příchodu na trh i návratu z něho pro všechny návštěvníky, ať cestují odkudkoliv a kamkoliv. Toto právo mohl pochopitelně zaručiti jen panovník, nikoliv vrchnost, i když byla sebemocnější, protože její moc se omezovala pouze na území uvnitř hranic jejího pozemkového majetku a za tyto hranice její vliv již nezasahoval a také ani zasahovati nemohl.

Rovněž důvod k udělení trhu, i den, na který týdenní trh byl určen, dokazují, že k jejich zřízení vedl vrchnost především hospodářský zájem. U Benešova nad Černou se udělení trhu odůvodňuje pouhou skutečností, že měšťané »mnohé nezvolnosti a nedostatky trpie« proto, že nemají trh, a stejný důvod je uveden i při udělení týdenního trhu Hornímu Dvořišti, rovněž z r. 1504. U Cetvin, které 1. srpna 1498 obdržely vedle trhu týdenního i trh výroční, se výslovně mluví o poloze městečka, které leží »auf dem Osterreichischen gemerkt und grenitz« a nejobšírnější výklad je v privilegii ze 7. dubna 1506 pro Volary: »Poněvadž skrze svrchupsané městečko od Pasova stezka jest, kterúžto soumaři sem do země i také ven z země potřeby nosiec, v něm odpočinutie mievají, ješto obyvatelé téhož městečka ovsa a jiných potřeb pro hosty potřebují, kdyby trhu u nich nebylo, že by obojích tak dobře obyvatelé jakožto hosté skrze to v obchodních (!) a živnostech svých nedostatek trpěti musili.«

Čtyři privilegia Petra z Rožmberka z let kolem 1500 na trhy těsně spolu souvisí nejen po stránce slohové, což zvláště platí u benešovské a hornodvořištské listiny, nýbrž tvoří organickou jednotu, i pokud jde o jejich obsah. Každé ze čtyř obdařených městeček obdrželo totiž týdenní trh na jiný den. Je to přesná obdoba listin, které panovník vydával jednotlivým městům a městečkům na týdenní, příp. výroční trhy a v nichž se výslovně stanovilo, že nově udělený trh nesmí býti na újmu okolním městským obcím.⁴⁶ Pondělí bylo vyhrazeno trhu ve Volarech⁴⁷ a úterý Benešovu nad Černou,⁴⁸ ve středu se konal týdenní trh v Horním Dvořišti⁴⁹ a ve čtvrtek v Cetvinách.⁵⁰

⁴⁴ Privilegium pro Benešov nad Černou z 2. listopadu 1504. V. níže, pozn. 48.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Výše, str. 159—160.

⁴⁷ Privilegium ze 7. dubna 1506, známé z rukopisu č. 278 archivu Národního musea v Praze, zv. »Codex Rosenbergicus«, fol. 51 v.

⁴⁸ Privilegium z 2. listopadu 1504. Originál uložený v městském archivu v Benešově nad Černou byl zničen r. 1945, opis ve zmíněném »Codex Rosenbergicus«, fol. 36—36 v.

⁴⁹ Privilegium ze 17. prosince 1504. Perg. orig. v okresním archivu v Rožmberku.

⁵⁰ Privilegium z 1. srpna 1498. Perg. orig. tamtéž.

Vydání rožmberských tržních výsad spadá do let, v nichž vrcholí boj mezi oběma vyššími stavy na straně jedné a královskými městy na straně druhé. Vítězství pánů a rytířů je provázeno řadou významných výsad, jež si vydobyla stavovská obec na slabém panovníkovi. Je proto pochopitelné, že právě v době největšího rozkvětu stavovské obce a jejího vlivu na řízení země se odvážili Rožmberkové porušiti — ovšem jen v rámci své moci i svých možností a tím vlastně bez újmy panovníkových práv — králův tržní regál jako znatelný doklad postupující feudální roztržštěnosti.

2. Právo povyšovati ves na městečko a městečko na město

S právem udíleti trhy nové nebo potvrzovati staré, jejichž počátky sahají ještě do předstátní společenské organisace,⁵¹ úzce souvisí jiná milost, která podle dochovaných privilegií rovněž závisela na panovníkově vůli, totiž povyšování vsí na městečka a městeček na města. Při řešení této otázky je nutné ujasnit si nejdříve tyto tři pojmy a vymezit jejich obsah. Nejstarší listinné doklady, které se týkají českých zemí, líčí trhy jako shromaždiště většího počtu obyvatelstva, které sem přicházelo, aby prodávalo zemědělské přebytky i řemeslné výrobky a nakupovalo předměty běžné potřeby. Avšak s postupujícím bojem proti feudální roztržštěnosti a s upevňováním centralisované panovníkové moci se uplatňovala vedle hospodářského významu čím dále tím více další důležitá složka, a to správní. Lid shromážděný na trzích dovídá se tu o nových nařízeních i zákonech a biřicův hlas oznamuje veřejně jména nobilitovaných, stíhaných, odsouzených i psanců.

Zatím narůstalo kolem tržiště stále více a více lidských příbytků, a to nejen obytných, nýbrž i jiných, jejichž vznik si vynucoval sám trh, jako kryté prodejní místnosti, skladiště zboží, ubytovny pro cizí kupce i pro návštěvníky ze vzdálenějších míst. V zájmu klidného průběhu trhu i k dosažení nejvyšších možných zisků, pokud lze spravedlivě rozdělených mezi domácí obchodníky, začínají místní kupci sami pečovat, aby trh měl hladký i klidný průběh a aby bylo dbáno určitých pravidel. Na týdenních a výročních trzích vzniká tak mezi nimi nové zvykové právo, právo kupců.⁵² Jeho obsah není sice přesně znám, lze se však právem domnívat, že to byl souhrn zvyklostí, které se zrodily z provozování obchodu a které se pak šířily tak, jak se šířil i obchod.⁵³ Tento vnitřní vývoj byl ještě posílen změnou, přicházející zvenčí. Trh i jeho návštěvníci stojí sice i nadále pod ochranou

⁵¹ V. Vaněček, *Počátky práva a státu v Československu* (Praha 1946), str. 62.

⁵² S. Rietschel, str. 191—192.

⁵³ H. Pirenne, *Středověká města* (přeložil Dr. B. Mendl, v Praze 1928), str. 105.

pána země, ale ten přenáší během doby další a další složky tržního práva na vrchnost a vzdává se nakonec i tržních poplatků.⁵⁴

Tak se rýsují tři složky, pod jejichž vlivem se utváří právní postavení a právní život tržní osady. První z nich, panovník, si ponechává z titulu zeměpanského regálu základní a nejdůležitější právo, totiž povolení k zřízení trhu. Toto rámcové povolení vyplní vrchnost podrobnějšími ustanoveními⁵⁵ a doplní sami obyvatelé tržní osady i kupci předpisy, většinou hospodářského a technického rázu, o vlastním trhu. Podle významu, jakého si vydobyla třetí složka obyvatelstva místa, kde se trhy konaly, se patrně řídila míra práv, jež musela vrchnost tržní osadě přiznat. Není pochyby, že v čele těchto snah stáli kupci, neboť byli mezi původem i právem různorodým obyvatelstvem vznikající městské osady živlem nejhybnějším, nejbohatším a nejvlivnějším.⁵⁶ Tuto skutečnost přesvědčivě dokazují počátky radnice jako vnějšího znamení autonomních sil v městském zřízení. Je mnoho měst, zvláště v Německu, kde radnice se vyvinuly z kupeckých a cechovních domů, např. Brémy.⁵⁷ Ostatně i nejstarší zachovaná městská kniha pražská z r. 1310 byla původně kniha počtů pražských nákladníků ražení mince, tedy kupeckého konsorcia. Také městská obec kutnohorská má své počátky v těžařských podnicích, na místě pozdějšího města i v jeho okolí vznikajících.⁵⁸

Kde osadníci neobdrželi žádné nebo jen nepatrné výhody, zůstali na úrovni vesnického obyvatelstva v čele s vesnickým rychtářem, jemuž byl nejvýše rozšířen obor soudní pravomoci; mimo právo trhu se tyto osady vlastně nelišily v ničem od vesnic, a proto byly označovány jako »villa cum foro«, »villa forensis« nebo »locus forensis«.⁵⁹ Méně jasný je naproti tomu rozdíl mezi oběma vyššími sídelními jednotkami, městečkem a městem. Částečnou odpověď podává způsob, jakým města vznikala.

Nejstarší trhy a tím i předpoklady pro vznik městských obcí se vytvářely při obchodních cestách, později o poutích a posvíceních, ale jsou i města naráz založená.⁶⁰ Od počátku 13. stol. přistupuje nový způsob, při němž některým vším se uděluje městské právo. Je to zase panovník, který dovoluje vrchnosti, aby změnila svou vesnici v městečko. Jde zpravidla o místa, kde se již konaly trhy, a to nejčastěji výroční, neboť v starších dobách ještě málo rozvinutého správního i hospodářského života výroční trhy na rozdíl

⁵⁴ G. von Below, *Historische Zeitschrift*, sv. 59, str. 199. — E. Rüttimeyer, str. 83.

⁵⁵ S. Rietschel, str. 45—46, 156 a d.

⁵⁶ H. Pirenne, str. 139.

⁵⁷ G. von Below, *Städtewesen und Bürgertum* (Bielefeld — Leipzig 1905), str. 59 a d. — Srov. též V. Vojtíšek, *Soud a rada v královských městech českých*. Sborník věd právních a státních, roč. XXI. 1921; nově otištěno ve sborníku Výbor rozprav a studií Václava Vojtíška, Praha 1953, str. 242—243.

⁵⁸ V. Vojtíšek, *O nejstarších městských knihách českých, pražské a novobydžovské*. Pekařův sborník »Od pravěku k dnešku«, díl I.; nově otištěno ve Výboru, str. 345. — Srov. též práci J. Majera o počátcích Kutné Hory v tomto svazku *Právněhistorických studií*.

⁵⁹ Např. G. Friedrich, *Codex II.*, str. 54; — CIM IV. 1., č. 14, 15.

⁶⁰ S. Rietschel, str. 39—41.

od týdenních právě tím, že neposkytovaly dostatečnou hmotnou a hlavně trvalou základnu pro drobné výrobce a kupce, nepředpokládaly ještě vznik městské obce. Rovněž vrchnosti, kterým — jak bylo již řečeno — panovník uděloval právo zříditi trh (*forum constituere*), měly zájem hlavně na výročním trhu, neboť na těchto trzích docházelo k větším obchodním obrátům a z nich se proto platily i větší tržní a celní poplatky, které panovník zpravidla přenechával vrchnosti buď hned při povolení trhu nebo brzy poté.⁶¹ Udělení výročního trhu neznamena proto vznik města nebo městečka, naopak podle dochovaných písemných dokladů je i v našich zemích mnoho vesnic s trhy, často výslovně označenými jako výroční. Stačí vzpomenouti vsi Hroznětína⁶² a zvláště kladrubského předklášteří, v němž zřizuje král Vladislav již r. 1197 u příležitosti posvěcení tamního kostela výroční trh na den dedikace kláštera, tedy o posvícení. Tato podezřelá listina⁶³ líčí neobyčejně názorně tehdejší poměry, za nichž došlo k povolení a zřízení trhu, a proto zasluhuje, aby příslušná věta byla zde otištěna doslova: »*Addidimus eciam, cum sepedicte ecclesie interfuimus venerande consecracioni, firmiter statuentes, ut in civitate Cladrubensi singulis annis in dedicacione monasterii annuale forum sive nundine fiant duabus hebdomadis durature; venientes cum mercimoniis de diversis partibus terrarum ac recedentes in nostram manum regiam excipimus, securitatem perpetuam promittentes*«. Jestliže v listině o trhu v Hroznětíně je toto místo označeno jako »villa«, nazývají se Kladruby již r. 1197 »civitas«. Zatím co slovo »villa« je zcela jednoznačné, výklad pojmu »civitas« není již tak jednoduchý, neboť se mění nejen dobou a místem, nýbrž často i ve stejné době má rozmanitý obsah. Pro řešení otázky povyšování vsí na městečka, příp. na města má tato otázka základní význam. Proto je nutné seznámit se s hlavními názory na tuto věc, jež se objevily v odborné literatuře, a podrobit srovnání i rozboru ona místa v písemných památkách, v nichž se označení »civitas« vyskytuje.

Jedním ze znaků, v němž se hledal rozdíl mezi městem a městečkem, bylo právo hradeb. Tento názor, který hájil např. Werner Spies v článku »Das Marktprivileg« (Heidelberg 1916), vyvrátil W. Gerlach v pojednání »Über den Marktflecken- und Stadtbegriff im späteren Mittelalter und in neuerer Zeit«.⁶⁴ Podrobným rozбором pracně sebraného materiálu dochází k závěru, že rozhodujícím znakem nejsou ani opevnění, ani poměry hospodářské nebo právní, nýbrž že rozdíl mezi městem a městečkem je zcela plynulý, a proto

⁶¹ S. Rietschel, str. 144—145.

⁶² G. Friedrich, Codex II., str. 162.

⁶³ Tamtéž, č. 348, str. 357—358. G. Friedrich prohlásil tuto listinu za padělek 14. stol., zdá se však, že vznikla někdy kolem r. 1230. Srv. k tomu listinu krále Václava I. ze srpna 1233 (G. Friedrich, Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, Tomi III. fasciculus primus, Pragae 1942, č. 44, str. 44—45). I když listina na tržní právo z r. 1197 je podezřelá, obsahuje nepochybně historické jádro.

⁶⁴ Otištěno ve »Festausgabe Gerhard Seeliger zum 60. Geburtstage dargebracht« (Leipzig 1920).

je třeba hledati jej jinde. Na Gerlachovu práci navázal Lothar Gross, který v pojednání »Stadt und Markt im späteren Mittelalter«⁶⁵ dokázal na rakouském materiálu, že i městyse byly opevněny a přece se nestaly městy. Ani Grossovi se nepodařilo najít přesnou hranici mezi oběma těmi pojmy, upozorňuje však, že ve 14. stol. kancelář rakouských vévod přesně rozlišovala mezi městem a městečkem. Zároveň vyslovuje názor, že udělení titulu města bylo ve 14. stol. jakýmsi druhem pocty, již se ovšem mohlo dostat pouze hospodářsky významnému sídlišti.

Gross se však dotýká ještě jiné otázky, rovněž velmi složité a nejasné. Jsou totiž některá místa, která se střídavě označují jako »oppidum« nebo »civitas«, při čemž druhé označení je nebo se pokládá za nadřazené prvnímu. Za příklad volí Mürzzuschlag, kde střídání obou termínů přičítá rozmanitému hodnocení tohoto místa podle okamžitého jeho významu. Ve 14. stol. patřilo k nej přednějším ve Štýrsku a tehdy také podali měšťané žádost o povýšení na město, ale jejich prosbě nebylo vyhověno. V 15. stol. význam Mürzzuschlagu poklesl a proměna městečka v město se stala bezpředmětnou.

Poměry v českých zemích se naprosto shodují s právě naznačeným vývojem. Např. Bílina podle svých výsad měla hradby již r. 1366,⁶⁶ a přece ještě v 15. stol. se nazývá »oppidum«. Také Záblatí u Prachatic dostalo r. 1400 právo opevnit se, ale přes to zůstává městečkem.⁶⁷ Rozdíl není patrný ani na pečetních obrazech a erbech, neboť hradby a věže mají na pečetích nejen města, nýbrž i městečka, jako např. uvedená již Bílina, zvaná — jak bylo upozorněno — po celé 15. stol. v privilegích městečkem, dále Hradčany i Trhové Sviny; jejich erb z r. 1485 na tamním děkanském chrámu má stříbrnou hradbu se stínkami, s otevřenou branou a se zlatou růží v ní, ačkoliv v privilegích z let 1481 a 1519 se stále nazývá »oppidum«, městečko.⁶⁸

Rozdíly však nejsou patrné ani ve správním životě. Názor, který se ještě někde a někdy objevuje, že v čele městečka stál rychtář a město že vedl purkmistr, neobstojí, protože oba ty představitele městského zřízení nelze stavěti vedle sebe, nýbrž za sebou. Vývoj se ubíral všude stejnou cestou, totiž postupným zatlačováním rychtáře purkmistrem, i když doba, rychlost a síla tohoto zjevu nebyla ve všech místech stejná. Městečko Kynšperk nad Ohří má již r. 1406 purkmistra⁶⁹ a Třebenice zůstávají městečkem, i když se tam r. 1423 objevuje v čele městské správy rovněž purkmistr.⁷⁰

⁶⁵ Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung. 45. Band (Weimar 1925), str. 65—82.

⁶⁶ CIM IV. 1., č. 95.

⁶⁷ Tamtéž, č. 175.

⁶⁸ V. Vojtíšek, O pečetech a erbech, str. 107.

⁶⁹ CIM IV. 1., č. 185.

⁷⁰ Tamtéž, č. 233.

Také počet konšelů nebo přísežných není rozhodující, neboť závisel jediné na velikosti městské obce. Dvanáct konšelů má jak městečko Dobřany,⁷¹ tak i město Jablonné v Podještědí.⁷²

Ani rozsah soudní pravomoci nemůže zodpovědět tuto otázku. Vždyť »iudicium sanguinis« měly i Třebenice, a to již r. 1299, kdy byly ještě pouhý »locus forensis«,⁷³ a místy s vlastním právním obvodem se stávala jak města (např. Litomyšl⁷⁴), tak i městečka (např. Bečov⁷⁵).

K rozřešení daného problému nemůže přispět ani otázka trhu a jeho udílení. Bylo již řečeno, že trh je hlavní znak městské obce a že jeho počátky, zvláště pokud jde o trhy výroční, sahají před vznik městského zřízení v českých zemích. Prastaré trhy měly Kladruby i Hroznětín,⁷⁶ a přece ani jedno z nich nebylo ještě ve 14. stol. městem.⁷⁷

Nakonec možno podrobiti oba ty termíny hlubšímu rozboru z hlediska naznačeného Grossem. Lze říci pro většinu nově zakládaných městských obcí poddanských, že v privilegiích vydávaných jejich vrchnostmi, jsou označovány nejčastěji jako »civitas«, např. Ronov nad Doubravou⁷⁸ nebo Bochoř,⁷⁹ nebo jest užito vazby »město aneb městečko«, »civitas seu oppidum« (Manětín,⁸⁰ Kasejovice,⁸¹ Kralovice⁸² Jesenice,⁸³ Mašťov⁸⁴). Naproti tomu listiny královské z doby založení městečka i z let pozdějších užívají zpravidla pouze termínu »oppidum«, »městečko«, a to zvláště jde-li o písemnosti méně slavnostní. Tak např. městečko Bochoř je ve všech privilegiích, vystavených jeho vrchností, důsledně zváno »stadt«, »stat«,⁸⁵ zatím co císař Zikmund je v tržní výsadě z r. 1437 jmenuje »markt«. Stejně je tomu s Ronovem nad Doubravou, který 90 let poté, co byl založen jako »civitas«, je nazýván v listině krále Václava IV. »oppidum«. Podobně i Kralovice zůstávají ještě r. 1437 podle císařské konfirmace městečkem.⁸⁶

⁷¹ CIM IV. 1., č. 115.

⁷² Tamtéž, č. 171.

⁷³ Tamtéž, č. 14.

⁷⁴ Tamtéž, č. 76.

⁷⁵ Tamtéž, č. 168.

⁷⁶ Výše, str. 166.

⁷⁷ Srov. CIM IV. 1., č. 130, 117.

⁷⁸ Tamtéž, č. 19.

⁷⁹ Tamtéž, č. 94, 108, 156, 166, 278.

⁸⁰ Tamtéž, č. 122.

⁸¹ Tamtéž, č. 60.

⁸² Tamtéž, č. 173.

⁸³ Tamtéž, č. 201.

⁸⁴ Tamtéž, č. 289.

⁸⁵ Výše, pozn. č. 79.

⁸⁶ CIM IV. 1., č. 286.

⁸⁷ Tamtéž, č. 159.

⁸⁸ Tamtéž, č. 256.

Zvláště jasný je však případ Chebu a Čáslavě. Často zmíněnému Ronovu se dostává hned při jeho založení r. 1307 práva »oppidi Czaslaviensis«⁸⁹ a také Luby se mají podle diplomu krále Ludvíka z r. 1319 řídit právem »oppidi Egrensis«.⁹⁰ Město Cheb se v soudobých listinách císařských nazývá »civitas«⁹¹ s jedinou výjimkou z r. 1306;⁹² proti listinám indulgenčním jde v tomto případě o mandát, který není adresován Chebským. Podobně i Čáslav je ve všech královských listinách — s výjimkou ronovského privilegia, vydaného pánem nově zakládaného města — označena důsledně jako »civitas«.⁹³

Slova »civitas« se však užívá i tam, kde jde o pouhé tržní osady, ale tento význam je přesně určován či spíše zeslaben slovy »locus forensis«. Tak je tomu u Židíněvsi r. 1302⁹⁴ a o sedm let dříve označil král Václav II. Beroun stejným způsobem.⁹⁵

Uvedené případy naznačují tedy, že pokud šlo o pány nově zakládaných sídlišť, proniká u nich patrná snaha, aby novým osadám se dostalo označení »civitas«, což bylo patrně pokládáno za cosi lepšího a výhodnějšího, za jakousi poctu. Vrchností měst a městeček navázaly tu na zvyklosti zeměpánů a jejich kancelářů. Kdykoliv totiž králové, příp. císařové psali královskému městu nebo mu udělovali nějaké milosti, užívali označení »civitas«, když však psali jiné osobě nebo vydávali mandát, zaměnili vznešenější »civitas« za běžnější »oppidum«, jehož obsah byl nepochybně přesnější.

Provedený rozbor nejstarších označení městských obcí ukázal, že »civitas« ve starší době *nemůže odpovídati českému slovu »město« nebo německému označení »stadt«*. *Není to pouze český problém, nýbrž stejná potíž se objevuje v celém západoevropském a středoevropském prostoru, v němž se vyskytuje městské zřízení a městské právo. Nejspíše ještě odpovídá tomuto termínu české slovo »obec« v jeho nejstarším významu, značícím asi tolik, co korporace nebo právnická osoba.*

Siegfried Rietschel v citované již práci upozorňuje, že »civitas« nebo »urbs« znamená z počátku každé opevněné místo a teprve časem dostává dnešní obsah⁹⁶ a také G. Friedrich ve věcném rejstříku k II. dílu Codexu rozděluje heslo »civitas« do dvou odstavců; do prvního zařazuje všechna místa v listinách, jím otištěných, kde »civitas« značí podle něho »arx« nebo

⁸⁹ CIM IV. 1., č. 19.

⁹⁰ Tamtéž, č. 27.

⁹¹ J. Čelakovský, Codex II., č. 2, 32, 79, 81, 95, 123.

⁹² Tamtéž, č. 82.

⁹³ Tamtéž, č. 26, 29, 84, 154.

⁹⁴ CIM IV. 1., č. 15.

⁹⁵ J. Čelakovský, Codex II., str. 142.

⁹⁶ S. Rietschel, str. 149—150.

»castrum«, a ve druhém shromáždil odkazy na místa, v nichž »civitas« má již význam »oppidum«. ⁹⁷ Druhý díl Friedrichovy edice nejstarších listin českých dějin se týkajících zabírá léta 1197—1230, a právě v té době se objevují v českých zemích první městské obce, pro něž se užívá latinského označení »civitas« a německého »stat«, jež Fr. Beyerle označil za bezbarvé (farblos); ⁹⁸ chtěl tím patrně naznačit, že tento pojem není naprosto určitý a jednoznačný.

Nejběžnější latinské označení městských obcí i v českých zemích je tudíž »civitas«, které právě kolem roku 1200 a v prvních desetiletích 13. stol. mění svůj význam ze staršího opevněného místa, nejčastěji hradu nebo podhradí, v opevněné místo nového druhu, v město nebo městečko. Tato změna probíhá zvolna a oba významy se prolínají, takže v téže době »civitas« se vyskytuje v obojím smyslu. Dne 26. června 1225 vydává Přemysl I. Otakar listinu pro oslavanský klášter »in civitate Praga«, ⁹⁹ t. j. na hradě Pražském, a v listině pro klášter v Louce z 19. září 1226 mluví týž panovník zcela zřetelně o založení města: »cum nos vellemus ante Znoim civitatem construere in ipsamque homines convocare«. ¹⁰⁰ I když se v pozdějších letech objevuje vedle označení »civitas« termín »oppidum«, přece první z nich je mnohem častější a měl patrně širší význam, jak bylo ukázáno výše a jak dokládá např. několikrát již zmíněná židíněvská listina z r. 1302 nebo hojně se vyskytující vazba »civitas seu oppidum«, ¹⁰¹ »město nebo městečko«. ¹⁰² Vždyť není možné, aby právě zakládaný Ronov nad Doubravou byl »civitas« ve významu města a nedaleká Čáslav, jejímž právem se má Ronov řídit, je pouhé »oppidum«. ¹⁰³ Zde snad poněkud pomůže jazykověda, která ukázala, že jak české slovo »město«, tak i německý výraz »stadt« má stejný obsahový původ a značí »miesto«, »stätte«, »locus«. Slovem »civitas« se patrně všeobecně označovala místa, nadaná určitým právem, které z jeho obyvatel vytvářelo společenstvo, »communitas«, »gemeinschaft«, tedy právníckou osobu, a taková místa tímto označením dostávala i jistý druh pocty.

Po několika odstavcích, které se snažily upozornit na složitou problematiku vzniku městských obcí a rozdílu mezi městem a městečkem, bude snad jasnější a jednodušší otázka panovníckých privilegií, jimiž se povyšují vesnice na městečka a městečka na města. Bylo již několikrát řečeno, že nezbytným znakem městské obce bylo právo trhu. Bez trhu výročního,

⁹⁷ G. Friedrich, Codex II., str. 554.

⁹⁸ Franz Beyerle, Zur Typenfrage in der Stadtverfassung (Zeitschrift der Savigny-Stiftung. Germanistische Abteilung. 50. Band. Weimar 1930), str. 37.

⁹⁹ G. Friedrich, Codex II., č. 272, str. 267.

¹⁰⁰ Tamtéž, č. 288, str. 288.

¹⁰¹ CIM IV. 1., č. 173, 201.

¹⁰² Tamtéž, č. 60, 270, 289.

¹⁰³ Tamtéž, č. 19.

ale hlavně týdenního nemohlo žítí žádné město. Protože jedině panovník mohl udělit právo trhu, mohl také vlastně jen on dát povolení ke zřízení městečka nebo města. Ke vzniku městské obce nestačil však jen trh, musila k tomu přistoupiti i určitá míra vlastní správy, představovaná svobodně volenými zástupci plnoprávných měšťanů. Tato věc příslušela zase výhradně vrchnosti. Proto u kolébky každého města a městečka, které vzniklo z vůle zakladatelovy, t. j. vyvinulo se buď ze starého tržního nebo správního střediska či bylo založeno naráz, stojí jak vrchnost, tak i král. Zeměpánova vůle je zde ovšem na prvním místě, neboť bez jeho výslovného souhlasu nemohla vzniknouti městská obec. Tuto skutečnost zjišťuje již Rietschel¹⁰⁴ a je postižitelná také v českých zemích, kde např. r. 1232 dok-sanský klášter dostává právě od krále Václava I. dovolení »fundandi et ponendi civitatem in quodam loco, qui Cuningberch vocatur, et habendi forum ibidem sollempne«.¹⁰⁵ Jak a kdy bylo tohoto práva užito, není známo, J. V. Šimák se domnívá, že snad až za Přemysla II. Otakara tu vznikla městská obec;¹⁰⁶ první známé privilegium pochází až z r. 1364¹⁰⁷ a není z něho patrné, od kdy Kynšperk stojí. Se skutečností, že vrchnost neužila ihned zeměpánova povolení zřídit město, se setkal rovněž již Rietschel, který výslovně upozorňuje, že ke zřízení města nebo městečka, povolenému zvláštní listinou pána země, došlo často až za několik desítek let.¹⁰⁸ Z příkladů, dokládajících tento zjev, týká se však většina nikoliv založení nových městských obcí na místě neobydleném, nýbrž povolení proměnit ves již trvající v město nebo městečko.

Nejstarší známé případy, kdy ves je povyšována na městečko, pocházejí z konce 12. stol. Rietschel v citované již práci uvádí první povýšení vsí na městečko k r. 1197¹⁰⁹ a v českých zemích nejstarší privilegium z okruhu nekrálovských měst té věci se týkající bylo vydáno r. 1262; jde o Hněvkovice u Ledče nad Sázavou.¹¹⁰ Potom následuje v časovém pořadí Židíněves r. 1302¹¹¹ a Stod r. 1315.¹¹² Za Luby z r. 1319, které tehdy patřily ještě k říši,¹¹³ a za zprávou z r. 1320, že městečko Dobruška se dříve nazývalo »villa Lesstna«,¹¹⁴ jdou Častolovice r. 1342,¹¹⁵ Horní Planá 1349¹¹⁶

¹⁰⁴ S. Rietschel, str. 144—145.

¹⁰⁵ CIM IV. 1., č. 1.

¹⁰⁶ J. V. Šimák, České dějiny I. 5. (v Praze 1938), str. 547—548, 552.

¹⁰⁷ CIM IV. 1., č. 87.

¹⁰⁸ S. Rietschel, str. 145.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 147.

¹¹⁰ CIM IV. 1., č. 6.

¹¹¹ Tamtéž, č. 15.

¹¹² Tamtéž, č. 26.

¹¹³ Tamtéž, č. 27.

¹¹⁴ Tamtéž, č. 29.

¹¹⁵ Tamtéž, č. 49.

¹¹⁶ Tamtéž, č. 64.

a Kožlany 1351.¹¹⁷ Po přestávce, trvající téměř 80 let, teprve zase až r. 1424 povyšuje král Zikmund ves Poběžovice na městečko.¹¹⁸ Z doby Jiříkovy jsou známy dva případy (Bezdrůžice 1459, Březno 1469) a za jeho nástupce, krále Vladislava II., stoupá tento počet stejně jako při udělování trhů, neboť oba ty jevy — jak bude ještě ukázáno — spolu těsně souvisí. Do r. 1485 došlo ke třem povýšením a z patnáctiletí 1486—1500 jsou rovněž známy tři královské listiny na povýšení, zatím co do r. 1515 bylo proměněno ještě dalších devět vsí na městečka. Král Ludvík udělil městské právo třem vesnicím.

◀ Souhrnně lze říci, že není povýšení vsi na městečko bez ustavení trhu. Panovník tu všude uděluje vrchnosti právo, aby ves proměnila v městečko a zřídila v něm trh. Ale trh a tržní právo byly královský regál a návštěvníci trhu obdrželi přímo od pána země záruku bezpečného příchodu i odchodu. Městečko získává sice nový zdroj hospodářského rozvoje a usazují se v něm řemeslníci i kupci, ale za cenu pronikavého zásahu panovnickovy moci do života a skladby patrimonium. Než přes to přese všechno plynul vrchnosti značný užitek z nových městeček, jejichž prudce tepoucí srdce představuje tak výnosné zařízení, jako byl právě trh.

Stejně pohnutky vedly vrchnosti i k tomu, aby podávaly králi žádosti o povýšení svých městeček na města, jakmile tato místa dosáhla významného postavení v organizaci panství, nebo jakmile se v nich rozvinul tak silný hospodářský život, že se tu mohly zříditi další trhy. Termín »civitas«, »stadt«, »město« si tedy zachoval původní význam jisté vznešenosti a důstojnosti i v 15. stol. (srov. výše, str. 169). Privilegia, jimiž byla městečka povyšována na města, se zachovala téměř veskrz až od krále Vladislava II. a jeho syna Ludvíka. V každém případě dostává nové město do vínku alespoň jeden výroční trh a jeden trh týdenní (Vimperk 1479, Bečov nad Teplou 1483, Rabí 1499) a nejsou ojedinělé případy, kdy nově udělených výročních trhů je více, zpravidla dva (Sobotka 1498, Nové Strašecí 1503, Jáchymov 1520).

Z doby před rokem 1471 jsou známy jen tři královské výsady, povyšující městečko na město. V nejstarší z nich, v listině z 27. března 1341, povoluje král Jan oseckému klášteru, »quod oppidum ipsorum, dictum Skirl, civitas possit fieri«¹¹⁹ a dvěma ostatními povyšuje král Václav IV. dvě svá městečka na města, a to r. 1382 Lomnici nad Lužnicí a 1396 Žebrák.¹²⁰ Je pozoruhodné, že ve všech třech případech jde o místa, která byla v úzkém vztahu k panovníkovi. Lomnické panství získal král r. 1381 směnou od Konráda z Krajku a Žebrák patřil k stejnojmennému hradu.¹²¹

¹¹⁷ CIM IV. 1., č. 68.

¹¹⁸ Tamtéž, č. 238.

¹¹⁹ Tamtéž, č. 47.

¹²⁰ Tamtéž, č. 121, 152.

¹²¹ Tamtéž, str. 179, 225.

Pokud jde o Škrle, město na půdě oseckého kláštera, nebyl sice tento klášter královského založení, takže tu český král neměl zakladatelských práv, ale již záhy přijímá Osek ve svou zvláštní ochranu. Z tohoto právního titulu se později vyvinul užší panovníkův vztah ke klášteru, který se projevoval stále zřetelněji vedle vlastní právní oblasti zakladatelovy rodiny a stále silněji do ní pronikal.¹²²

Povyšování poddanských městeček světských vrchností na města lze tudíž v českých zemích určitě postihnout až za krále Vladislava II., stejně jako tomu bylo i v okolních zemích. Stačí vzpomenouti Schrattenthalu, vsi pánů Etzingerů, která byla r. 1472 povýšena na město a při té příležitosti byl jí udělen trh týdenní i výroční a erb.¹²³ Povyšování městeček na města, tak houfně se objevující právě od třetí čtvrtiny 15. stol., úzce souvisí se snahou vyšších stavů uškoditi po hospodářské stránce svobodným královským městům a po stránce politické i prestižní snížití jejich význam, vliv i důstojnost.¹²⁴ Tato snaha se jasně projevila i v další oblasti, kterou panovník proníkal přímo do života poddanských měst a městeček, totiž v otázce erbů a pečeti.

3. Právo udělovat erb a pečeť

Městská pečeť jakožto nezbytná ověřující složka písemností, vydávaných městem jako celkem nebo jednotlivými městskými úřady, předpokládá rozvinutý a ustálený právní život městský. Proto zvláště u poddanských měst se objevuje právo zříditi si vlastní městskou pečeť a užívatí ji poměrně pozdě. R. 1378 uděluje vrchnost, ženský premonstrátský klášter v Chotěšově, měšťanům svého městečka Dobřan milost, »aby měli svú vlastní pečeť velikú k potřebám pilným a menší k věcem lechčejším a menším, jakž se najužitečnějie bude zdáti«,¹²⁵ a stejnými téměř slovy dovoluje tepelský klášter r. 1386 Hroznětínu »proprio uti sigillo, magno ad negotia ardua, parvo ad negotia minora, prout ipsis videbitur expedire«,¹²⁶ když již o rok dříve obdrželo druhé městečko téhož kláštera Teplá rovněž právo »dass sie unser grosses insigell zu trefflichen oder höchsten sachen und des kleinen insigell zu kleinern sachen oder handlungen, wie sie das im besten beduncket, gebrauchen mugen«. ¹²⁷

¹²² V. Novotný, *České dějiny* I. 3 (v Praze 1928), str. 121—125. — Též V. Vaněček, *Dvě studie k otázce právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě* (Práce ze semináře československých právních dějin na právnické fakultě Karlovy university v Praze, Číslo 23. V Praze 1938), str. 24, 31. — Srov. též níže, str. 178 ve spojení s udělením práva k opevnění.

¹²³ L. Gross, *Stadt und Markt im späteren Mittelalter* (Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung. 45. Band. Weimar 1925), str. 77.

¹²⁴ Výše, str. 158.

¹²⁵ CIM IV. 1., č. 115.

¹²⁶ Tamtéž, č. 130.

¹²⁷ Tamtéž, č. 129.

Z počátku rozhodovala tedy bezvýhradně vrchnost, může-li její poddanské město nebo městečko užívatí pečeti, určovala pečetní obraz i druh pečeti. Úzká závislost poddaných měšťanů na jejich pánovi se uplatnila zvláště výrazně na pečetním obrazu. Vedle zmíněné již výsady pro městečko Teplou je zajímavé i privilegium Albrechta z Dubé, zemského komtura řádu Německých rytířů v Čechách a na Moravě, vydané 28. října 1396 pro Chomutov. Jím se uděluje tamním měšťanům právo užívatí pečeti, která se podrobně popisuje. Mezi dvěma věžemi je umístěna brána a štít s českým lvem, kromě toho však — a to je právě důležité — »undir iczlichem turme neben deme tore ein schilt des ordens«. ¹²⁸ Také Třebenice dostaly r. 1423 do pečetního pole znak své vrchnosti, stejně jako tomu bylo i u Teplé. ¹²⁹ Ale v druhé polovině 15. stol. dochází k náhlému obratu, pokud jde o osobu, která uděluje poddanským městským obcím právo pečeti vlastní pečeti. Tato skutečnost souvisí se změnou, kterou způsobila husitská revoluce ve vzájemném poměru mezi dvěma příbuznými zařízeními, erby a pečeti.

V. Vojtíšek v knize »O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých« ¹³⁰ vyšel z objevných studií Felixe Hauptmanna, profesora na freiburské universitě ve Švýcarsku, a na pečlivě sebraném původním materiálu ukázal, že také česká města, ať královská nebo poddanská, neměla před husitskou revolucí vlastních erbů. Nemohla jich také mít, protože erby příslušely pouze jednotlivým fyzickým osobám svobodných stavů zemských. A města v českých zemích nesplňovala do počátku 15. stol. ani jednu z obou těchto podmínek. Teprve, když za husitských bouří vystoupila královská města jako samostatný vojenský a politický činitel, zvolila si i ona zvláštní znamení na praporce svých vojenských oddílů. Tuto výsadu stejně jako i účast na zemských sněmech po boku ostatních dvou svobodných stavů si královská města česká již uhájila. Byla to znamenitá výsada, uváží-li se, že právo užívatí erbu patřilo pouze příslušníkům svobodných stavů a bylo vnějším projevem a výrazem urozenosti.

Král Jiří přál městům královským (ovšem nikoliv všechna mu zůstala věrná), opíral se o ně a chránil jejich privilegia získaná za husitské revoluce proti šlechtě. Ale za slabého krále Vladislava II. se boj mezi vyššími stavy a městy přiostrčil. Proti královským městům byl zahájen útok se všech stran. Politicky se snažili páni a rytíři připravit je o revoluční zisky, v ohledu hospodářském vyprošovali pro svá města a městečka další a další trhy týdenní i výroční ¹³¹ a po stránce společenského postavení podporovali snahy svých měšťanů získati právo na městské erby a pečeti.

¹²⁸ CIM IV. 1., č. 158.

¹²⁹ Tamtéž, č. 129, 233.

¹³⁰ V osmém svazku »Zpráv Památkového sboru hlav. města Prahy«, v Praze 1928.

¹³¹ Výše, str. 158.

Výhradní právo panovníkovo na udělování erbu se v druhé polovině 15. stol. spojilo s jiným zajímavým vývojovým rysem, který se houfně objevuje za Vladislava II. Byl to právě tento král, který v listinách, určených poddanským městům a městečkům, uděluje těmto městským obcím právo užívatí »erbu neboližto pečeti«, jak jest uvedeno např. v privilegiu z r. 1511 pro Nečtiny. Toto městečko však není první mezi poddanskými městskými obcemi, které obdrželo přímo od krále výsadu erbu a pečeti. Kožlany měly toto právo od r. 1472, Toužim od r. 1476, Strupčice od r. 1481, Jindřichův Hradec od r. 1483, Volyně od r. 1486, Nové Hradky a Rychnov nad Kněžnou od r. 1488, Bakov a Škvorec od r. 1497, Senomaty od r. 1500 atd. Jak bylo již uvedeno u nečtinského privilegia, mluví se v těchto listinách krále Vladislava II. velmi často o »erbu a pečeti«, o »erbu nebo pečeti« v tom smyslu, že oba ty výrazy zde vystupují jako synonyma. Protože poddanská města a městečka neměla téměř žádné jiné možnosti užívatí erbu nežli na pečetích, jde v mnohých případech vskutku o záměnu obou pojmů.^{132a} Všechny naznačené skutečnosti jasně dokazují, proč právě od druhé poloviny 15. stol. si otvírá panovník další cestu, kterou proniká do správního života poddanských měst a městeček, ovšem — což vyplývá ze složitého feudálního zřízení — v dohodě a za souhlasu vrchností, jak je velmi dobře patrné z listiny pro Jindřichův Hradec z r. 1483 i pro Toužim z 22. února 1500.^{132b}

Vývoj dospěl konečně tak daleko, že od osmdesátých let 15. stol. až do r. 1526 jsou až dosud známa pouze čtyři privilegia, jimiž samy vrchnosti upravují svým měšťanům právo užívatí pečeti, kdežto královských diplomů na toto právo je dlouhá řada. Jde především o tři listiny rožmberské, které svým obsahem dokazují, že páni z Růže přesně vystihli, kam až jdou jejich nezadatelná práva a kde začíná oblast výhradního vlivu zeměpánova. V době, v níž vrchnosti již neudělovaly svým měšťanům povolení užívatí pečeti, zachovávají si naopak Rožmberkové i nadále toto právo. Dne 1. srpna 1498 dostávají Cetvíny od Petra z Rožmberka výsadu užívatí pečeti s obrazem růže;¹³³ pečeť s podobným obrazem obdrželo od téhož pána dne 24. srpna 1500 Dolní Dvořiště^{134a} a 23. prosince 1504 městečko Strunkovice nad Blanicí.^{134b}

Ve všech těchto privilegiích se výslovně uděluje pouze právo pečeti, nikoliv právo erbu, které se ani Rožmberkové neodvážili dáti svým městským obcím.

Naproti tomu jim jejich sebevědomí nedovolilo, aby umožnili králi vnikati po nové cestě do správního života jejich měst a městeček. Proto není

^{132a} V. Vojtíšek, str. 113.

^{132b} Státní ústřední archiv v Praze, desky zemské, sv. 23, fol. L 18—18 v.

¹³³ Perg. orig. v okresním archivu v Rožmberku.

^{134a} Pap. opis ze 17. stol. tamtéž.

^{134b} Perg. orig. v městském archivu ve Strunkovicích nad Blanicí.

z doby králů Vladislava II. a Ludvíka zachována ani jediná erbovní listina královská pro rožmberská města a městečka. Pokud jde o pečeti, požádali Rožmberkové pouze ve dvou případech krále o úpravu, a to pro Český Krumlov a Nové Hradý. Český Krumlov dostává r. 1481 od panovníka povolení užívatí červeného pečetního vosku, nepochybně proto, že to bylo město, kam šlo odvolání od většiny rožmberských měst a městeček. Privilegium bylo totiž vydáno již v době, kdy pečetní vosk červené barvy byl ceněn nejvýše, nad barvu zelenou i přirozenou.^{135a} Nové Hradý obdržely dne 11. října 1488 od Vladislava II. právo užívatí vosku zeleného místo přirozeného; v tomto případě šlo zase o město, které leží na českorakouském pomězi a právě v 15. stol. nebylo trvale v moci pánů z Růže. Privilegium bylo vskutku vydáno nedlouho po vyvazení města ze zástavy a po jeho navrácení Rožmberkům.^{135b}

Čtvrtá listina z doby krále Vladislava, již vrchnost uděluje svým měšťanům právo užívatí pečeti, a v tomto případě dokonce i erbu, je privilegium Dobrohosta z Ronšperka ze 27. prosince 1502 pro jeho městečko Poběžovice.¹³⁶ Touto listinou dává Dobrohost z Ronšperka Poběžovickým »právem spuosobilém, jsa toho dobře mocen jako pán jich dědičný, klejnot nebolito erb, aby jeho mohli užívatí v svých potřebách, totižto k listóm, kšaftóm a k jiným svým potřebám, na pečeti své městské, na sekretě, na korúvech, praporciech i na jiných věcech slušných«. Právě citovanou větou dostali poběžovičtí měšťané vskutku právo užívatí erbu, jehož dosud neměli, nikoliv pouze právo pečeti, jako tomu bylo ve výše zmíněných třech listinách rožmberských. Protože jde o jediný až dosud známý případ z té doby, kdy vrchnost se odhodlala zasáhnout do práv panovníkových, je potřebí položit si otázku, proč se jeden ze západočeských pánů odvážil tohoto skutku. Odpověď dává jednak listina sama, jednak tehdejší vnitřní i mezinárodní poměry.

Na sklonku 15. stol. a na začátku následujícího věku prožívaly západní Čechy, kde leží i Poběžovice, neobyčejně rušné a velmi neklidné doby. Drobné feudální půtky, zneklidňující menší i větší území svářících se sousedů a jejich spojenců, nabývaly většího rozsahu, jestliže mocný feudál se odvážil povstatí proti králi, který ho stíhal jako škůdce země, anebo jestliže se dokonce obrátil za státní hranice k sousednímu zeměpánovi o pomoc. Známý rod pánů z Gutštejna, kteří měli četné statky zvláště v západních Čechách, připravoval branný odpor proti Vladislavovi II. na široké základně, a to nejen za vydatné pomoci zámožnějších i drobnějších pánů

^{135a} V. Vojtíšek, str. 190.

^{135b} Perg. orig. v archivu města Nových Hradů. — A. Teichl, Geschichte der Stadt Gratzen mit theilweiser Berücksichtigung der Herrschaft Gratzen (Gratzen 1888), str. 26—29.

¹³⁶ Perg. orig. v archivu města Poběžovic.

a rytířů Plzeňského kraje, ale využíval pro své plány i některých nevyjasněných otázek mezi českým králem a bavorskými vévody. Jak vypověděli dva chycení pomocníci pánů z Gutštejna při mučení, nalézal se v gutštejnské družině také Dobrohost z Ronšperka, který měl na svědomí četná loupežná přepadení, vedená z hradů Ronšperka a Herštejna.¹³⁷ Třetí opevněné místo si zřídil Dobrohost z městečka Poběžovic, obehnal je hradbami a přiměl měšťany, aby mu byli spolehlivou oporou. Toho všeho vzpomíná Dobrohost v úvodu privilegia, jímž r. 1502 obdařil své městské pomocníky: »Na věrné zachování, kteréžto oni ke mně jako k pánu svému všecky doby v mnohých těžkých věcech i v válkách podle svaté viery křesťanské i v jiných nebezpečnostech, kteréžto času živnosti mé na mne sú přicházely, i také v dílech v staveních okolo hradu i městečka na zdech i na jiných věcech snažnou pilnost, žádných prací ani nákladuov svých nelitujíc.« Za těchto poměrů nepřekvapí proto, jestliže Poběžovice obdržely od svého pána za věrné služby i za obětavou pomoc veliké privilegium, jímž byly zaručeny nejen četné a cenné výhody hmotné (vrchnost slibuje ponechati měšťany při jejich starých platech a vzdává se práva odúmrtního i podstatné části tržních poplatků), nýbrž dostávají i poslední ze svobod a práv městské obce, jež jim až do té doby chybělo, totiž erb a pečeť. Vzhledem k svému chování nemohl Dobrohost očekávati, že by král vyhověl jeho prosbě, a proto se odvážil i v této věci odbojného činu: dal svým měšťanům právo, jež jim mohl udělit pouze pán země.

Kromě zásadního povolení užívati pečeti rozhodoval však král i o barvě pečetního vosku. Když od 15. stol. se ustálila právní zvyklost, že barva červená je vzácnější a cennější nežli zelená,¹³⁸ zařizuje panovník i tuto věc. Zelenou pečeť dostávají od krále Vladislava II. Strupčice r. 1481, Volyně r. 1486, Rychnov nad Kněžnou a Nové Hradky r. 1488, Bakov a Škvorec r. 1497, Senomaty r. 1500 atd., červenou Český Krumlov r. 1481, Jindřichův Hradec r. 1483, Toužim r. 1500, Horažďovice r. 1502 a další, tedy na rozdíl od předcházející skupiny téměř vesměs sídla rozsáhlejších panství.

Právě naznačený vývoj nebyl ojedinělý nebo typický zjev českých zemí, nýbrž stejné poměry se objevují i v sousedství, jak ukazuje příklad vsi Schrattenthalu, patřící Etzingerům, kterou r. 1472 povýšil císař na městečko a s trhem výročním i týdenním udělil také právo užívati znaku a pečeti.¹³⁹

¹³⁷ Svědectví purkmistra a rady městečka Hradčan a Menšího Města pražského z 15. července 1511 (pap. orig. v archivu České koruny, zn. Vídeňské rep. č. 1548 a, b). — Srov. též W. W. Tomek, Dějepis města Prahy. Díl X. (v Praze 1894), str. 298, 304.

¹³⁸ V. Vojtíšek, str. 190.

¹³⁹ L. Gross, str. 77.

4. Právo povolití hradby

Zbývá povšimnout si ještě poslední oblasti právního života poddánských měst a městeček, do níž zasahoval panovník přímo, totiž práva hradeb. Středověká města jsou autonomní střediska, opatřená hradbami a nadaná určitými výsadami; výsady zajišťovaly právní i hospodářský život, hradby činily z měst vojenské pevnosti ve službách pána města.¹⁴⁰ Z počátku patřilo udělení práva zříditi hradby zeměpánovi,¹⁴¹ bez jehož povolení nesměl nikdo opevniti ani svůj dům nebo statek.¹⁴² Teprve s rozvojem a upevňováním pozemkově vrchnostenských práv, t. j. s postupující feudální roztržičností, ztrácel panovník také v této oblasti svůj vliv ve prospěch větších i drobnějších feudálů.¹⁴³

U měst královských je samozřejmé, že povolení k opevnění vydával jejich bezprostřední pán, český král. Stejně tomu bylo u měst a městeček korunních a komorních, jako na př. u Kynšperka nad Ohří, který se mohl opevniti r. 1364,¹⁴⁴ nebo u Lomnice nad Lužnicí, již se dostalo podobné milosti r. 1382.¹⁴⁵ Pokud jde o poddanská města a městečka, nalézáme v pramenech četné zmínky o jejich hradbách, ale nevíme, kdo je povolil stavět. Jen výjimečně se zachovala ze 14. stol. pouze dvě výslovná povolení k stavbě hradeb. V obou případech jde o městečka klášterní, tedy církevní zařízení: Škrle oseckého kláštera obdržely právo opevniti se r. 1341¹⁴⁶ a Kladruby r. 1380.¹⁴⁷ Obě místa patřila klášterům, nad nimiž vykonával český panovník jistou míru pravomoci. U kladrubského kláštera, založeného českými vévody, to bylo právo zakladatelské,¹⁴⁸ osecký klášter byl sice založen Milhostem, příp. Slavkem z Oseka, ale již záhy český panovník potvrzuje i rozhojňuje klášterní nadání a přijímá klášter ve svou zvláštní ochranu.¹⁴⁹

O městském opevnění, ať hradbách či jen plaňkách, se zmiňují i četné další listiny ze 14. stol. Mluví o nich privilegium pro Dobrušku z r. 1320,¹⁵⁰ pro Bílinu z r. 1366,¹⁵¹ pro Budyni nad Ohří z r. 1376,¹⁵² pro Volyni z r. 1390,¹⁵³

¹⁴⁰ V. Vojtíšek, Z právních dějin československých měst (ve sborníku přednášek »O našich městech a patrimoniích«, v Praze 1934), str. 1.

¹⁴¹ Cl. v. Schwerin, str. 184.

¹⁴² O. Brunner, str. 413.

¹⁴³ Cl. v. Schwerin, str. 184.

¹⁴⁴ CIM IV. 1., č. 87.

¹⁴⁵ Tamtéž, č. 121.

¹⁴⁶ Tamtéž, č. 47.

¹⁴⁷ Tamtéž, č. 117.

¹⁴⁸ V. Novotný, České dějiny I. 2., str. 693.

¹⁴⁹ Tamtéž, I. 3., str. 121—125. — Též V. Vaněček, Dvě studie, str. 24. — Srov. výše, str. 173.

¹⁵⁰ CIM IV. 1., č. 29.

¹⁵¹ Tamtéž, č. 95.

¹⁵² Tamtéž, č. 110.

¹⁵³ Tamtéž, č. 139.

pro Jablonné v Podještědí z r. 1399¹⁵⁴ a v první polovině 15. stol. k nim přistupují Záblatí, patřící ke královskému hradu Husi¹⁵⁵ i Počátky r. 1439.¹⁵⁶ U tohoto posléze jmenovaného městečka vyplývá ze zmínky o privilegiu, jehož znění se nedochovalo, že povolení k stavbě hradeb obdrželi měšťané od své vrchnosti, Menharta z Hradce, zatím co ostatní uvedené listiny se zprávami o hradbách neprozrazují, z čí vůle byla ta místa opevněna.

Než i v této věci dochází ve třetí čtvrtině 15. stol. k náhlému obratu, zdánlivě nepochopitelnému, který lze však vysvětliti z tehdejších politických poměrů i srovnáním s jinými skutečnostmi v životě českých poddanských měst a městeček. R. 1466 zahajuje Teplá řadu městských obcí poddanských, která vděčí za své hradby královskému povolení. Potom přichází Vimperk r. 1479, Bečov r. 1482, Krásné Údolí 1488, Sobotka 1498, Rabí 1499, Blatná 1513—1514. U všech těchto privilegií lze postihnouti — s výjimkou prvního z nich — několik společných rysů. Doba jejich vydání spadá do vlády krále Vladislava II., t. j. do let, v nichž stoupá počet udělených trhů týdenních i výročních, povyšování vsí na městečka a městeček na města i propůjčení práva užívati erbu a pečeti. Jsou to zjevy, které souvisí se zostřeným bojem vyšších stavů proti královským městům. Správnost tohoto výkladu potvrzuje i další skutečnost, že totiž právo hradeb se neuděluje samostatně, jako např. trhy, nýbrž vždy ve spojení s jinými milostmi, nejčastěji při povýšení městečka na město (na př. Vimperk 1479, Bečov 1482, Sobotka 1498), nebo při založení města (Rabí 1499), zřídka i při vzniku městečka (Krásné Údolí 1488).

Nemusela to být vždy jen snaha vrchnosti, aby jejich města či městečka se přiblížila po všech možných stránkách městům královským, nýbrž i sama vůle panovníkova se tu projevila, a to nejčastěji z důvodů obrany a bezpečnosti země. U Jirkova rozhodla r. 1507 blízkost míšeňských hranic a u Strážova se r. 1525 povolení stavby městského opevnění vykládá slovy, že to městečko »při pomezí německém blízko sedí«.

Ovšem i městské opevnění se nemohlo uskutečnit nikdy bez vědomí a proti vůli pána města, který provedl často na vlastní náklad opevňovací práce a zavázal se k jejich údržbě; tak tomu bylo např. v Náchodě r. 1496, v Poběžovicích 1502, v Sobotce 1505 a v Budyni nad Ohří 1512. Jinde se hradby opravují na účet měšťanů (Český Krumlov r. 1347,¹⁵⁷ Kostelec nad Labem 1507, Turnov 1509) a jen zřídka ulehčila vrchnost toto mimořádné a zajisté tíživé vydání zvláštním darováním, ať skladem soli a šenkem vína — obojí bez poplatku — nebo přidělem místa ke zřízení obecního rybníku, jak ukazují privilegia pro Polnou z let 1479 a 1480.

¹⁵⁴ CIM IV. 1., č. 171.

¹⁵⁵ Tamtéž, č. 175.

¹⁵⁶ Tamtéž, č. 269.

¹⁵⁷ Tamtéž, č. 58.

Vzájemný poměr mezi vrchností a zeměpánem ve vztahu k opevnění poddanských měst a městeček dokládá velmi jasně a názorně případ Teplé, městečka stejnojmenného premonstrátského kláštera na západním pomezí Čech. Tato poloha při zemských hranicích přiměla nepochybně krále Jiřího, že r. 1466 povolil opevniti Teplou, ovšem pod tou podmínkou, že městečko bude vždy uznávati za svého pána jenom krále českého a opata i konvent tepelského kláštera. Jiříkův nástupce, král Vladislav II., obnovil Tepelským právo hradeb, ale r. 1496 je odvolal s odůvodněním, že tak činí na žádost vrchnosti, neboť »když jmenované městečko zdí ohrazeno by bylo, co škodlivého odtud vyjítí by mohlo k skáze a překážce poddaným našim království našeho Českého a klášteru svrchupsanému«. V té době vypukl totiž ostrý spor mezi městečkem a jeho vrchností, který byl r. 1503 rozhodnut zástupcem krále v neprospěch měšťanů; ti »pro svévolnost a neposlušnost« museli městské ohrazení odstraniti a nadto ještě slíbiti, že v budoucnosti nebudou »žádných ohrad a zdí sobě k obraně dělati bez vůle svrchupsaného opata a konventu«. Zde byla tedy zcela jasně vyslovena zásada, že městská hradba je věcí pána města a že vrchnost toto právo přenesla na panovníka jen proto, aby králova vůle a králův majestát dodal lesku i vážnosti jejich městům a městečkům, která se měla státi vážným sokem městům královským. I v této otázce se tudíž ubíral vývoj stejnou cestou jako při právu udělovati pečeti.

Z Á V Ě R

Výsledky, k nimž dospělo studium pravomoci českého krále nad poddanskými městy a městečky, lze shrnouti do těchto vět:

I když bezprostředním pánem poddanských měst a městeček zůstala po celé feudální období vrchnost, měl český panovník právo zasahovati do jejich života ve čtyřech oblastech, a to pokud jde o trhy týdenní i výroční, při zakládání měst a městeček i při povyšování vsí na městečka nebo městeček na města, v otázce práva udělovati erby a pečeti i v otázce opevnění.

I. *Právo trhu* bylo regálem českého panovníka. Již podle nejstarších zachovaných písemných památek přísluší jediné jemu moc udělití povolení k zřízení trhu. Tržní právo dostává z počátku vrchnost, která trh zařizuje. Počet královských listin na trhy stoupá s rozvojem hospodářského života a dosahuje vrcholu za krále Vladislava II. Tuto skutečnost lze vysvětliti jako snahu obou vyšších stavů o hospodářské zeslabení královských měst.

Většina nejstarších tržních privilegií zní na trhy týdenní, které nepředpokládají většího soustředění kapitálu, ale svou pravidelností poskytují výhodnější hmotný podklad pro městský život nežli trhy výroční. Ty jsou

sice starší, objevují se již před vznikem městských obcí, ale města a městečka jsou jimi obdařována méně často a později nežli trhy týdenními.

Panovník nečiní rozdílu mezi trhy v městech královských a v městských obcích poddanských. I jejich návštěvníci dostávají záruku svobodného příchodu a odchodu, městský trh je chráněn právem mílovým a podporován ustanovením o povinné návštěvě i povinné skládce zboží na něm.

V každém případě však mohl být trh udělen panovníkem pouze prostřednictvím vrchnosti, která jediná byla oprávněna jednat s pánem země. Výhradní právo panovníkovo udělovati trh bylo zesilováno skutečností, že tu šlo o ekonomické zájmy — a to protichůdné — několika feudálů, jež bylo třeba řešit vyšší instancí.

Do královského regálu na udělování trhů se odvážili zasáhnouti jedině Rožmberkové. Ti sice udělili některým svým městečkům trhy, ale výslovně poznamenali, že jen pro obyvatele svých držav. Návštěvníci těchto trhů neměli také záruky bezpečného příchodu a odchodu. Uvedená privilegia pánů z Růže byla vydána v době oslabené moci královské a zvýšeného rozvoje stavovského vlivu na řízení státu.

II. S tržním regálem souvisí *právo povyšovati ves na městečko a městečko na město*. To vyplývá z předchozího práva, neboť trh byl nutným podkladem každé městské obce. Trhem se měnila ves na městečko a také město dostalo do vínku vždy alespoň jeden nový trh. Podstatného rozdílu mezi městem a městečkem nelze zatím postihnouti, zdá se, že označení »civitas«, »stadt«, »město« bylo jistým druhem pocty a označovalo místa nadaná určitým právem, které z jeho obyvatel vytvářelo společenstvo, právníckou osobu. Obsah těchto termínů je patrně širší nežli »oppidum«, »städtel«, »městečko«. Zatím co v našich zemích vsi jsou povyšovány na městečka již od 13. stol., povyšování poddanských městeček světských vrchností lze určitě postihnouti až za krále Vladislava II., tedy ve stejné době, kdy stoupá také počet udělených tržních privilegií. Povyšování městeček na města i vsí na městečka úzce souvisí se snahou vyšších stavů uškoditi svobodným královským městům.

III. Stejně pohnutky otevřely českému panovníkovi i další cestu k přímému proniknutí do vnitřního života poddanských měst a městeček. Jde o *městské erby a pečeti*. Zatím co městské obce světských i duchovních feudálů dostávaly z počátku právo užívatí pečeti od své vrchnosti, od nastoupení Vladislava II. na český trůn uděluje je téměř bez výjimky český král, a to ve spojení s právem užívatí erbu. U českých měst se totiž objevují erbovní znamení až od husitské revoluce, ale oba vyšší stavy nepřály těmto snahám. Když nemohly zabrániti užívání městských erbů, tak se snažily alespoň snížití jejich význam, že vyprošovaly na slabém panovníkovi výhody a pocty královských měst i pro své městské obce.

Od konce 15. století jsou známa pouze čtyři privilegia, v nichž sami páni udělují svým městským obcím pečeť. Tři listiny rožmberské z doby kolem r. 1500 se týkaly vskutku pouze pečeti, neudělují se jimi erby, takže páni z Růže v těchto případech nepřekročili vlastně meze své pravomoci. Naproti tomu Dobrohost z Ronšperka uděluje r. 1502 Poběžovicům nejen pečeť, ale i erb; tento jediný posud známý případ lze vysvětliti odbojným postojem Dobrohostovým proti českému králi.

Také pokud se týče barvy pečetního vosku, rozhoduje o ní nebo ji polepšuje (z přirozené na zelenou anebo ze zelené na červenou) jedině král.

IV. *Právo povolití hradby* bylo z počátku výhradní výsadou zeměpána, ale později rozhodoval patrně přímo pán města nebo městečka. Teprve od druhé poloviny 15. stol. se uplatňují obě složky, bezprostřední vrchnost i král, jak názorně ukazuje případ Teplé, západočeského městečka premonstrátského kláštera.

DIE RECHTSGEWALT DES KÖNIGS VON BÖHMEN ÜBER UNTERTANE STÄDTE UND MARKTFLECKEN

Antonin Haas

Alle Städte und Märkte in Böhmen werden in zwei Gruppen eingeteilt, in königliche und untertane. Zu der ersten gehören jene Orte, welche als ihren einzigen Herrn den König oder die Königin von Böhmen hatten, die zweite bilden jene Städte und Märkte, wo zwischen dem Landesherrn und den Bürgern eine weltliche oder geistliche Obrigkeit stand. Wenn auch ihr unmittelbarer Herr die Obrigkeit war, hatte der Herrscher von Böhmen das Recht, in ihr Leben in folgenden vier Belangen einzugreifen:

1. *Die ausschließliche Verleihung des Marktrechtes*, was ein königliches Regale war. Die ältesten städtischen Marktprivilegien lauten auf Wochenmärkte, welche keine größere Kapitalkonzentrierung voraussetzen, aber durch ihre Regelmäßigkeit eine günstigere materielle Grundlage für das städtische Leben bieten als die Jahrmärkte. Diese erscheinen zwar in den böhmischen Ländern schon vor dem Entstehen der Stadtgemeinden, aber die untertanen Städte und Flecken werden damit weniger oft und auch später als mit Wochenmärkten beliehen. Der Landesherr macht keinen grundsätzlichen Unterschied zwischen Märkten in königlichen und untertanen Städten. Auch ihre Besucher erhalten die Gewähr freien Zugangs und Abgangs, der städtische Markt ist durch das Meilenrecht geschützt und durch die Bestimmungen über den pflichtmäßigen Besuch und durch das obligatorische Stapelrecht unterstützt. In jedem Fall aber konnte das Marktrecht nur mit Wissen und mittels des Herrn der Stadt oder des Fleckens verliehen werden.

Die einzige Ausnahme bilden vier Privilegien, welche von den Rosenbergnern, dem mächtigen südböhmischen Geschlecht, welches es gewagt hat, sich einige Male gegen den König zu empören, verliehen worden waren. In diesen Urkunden wird ausdrücklich vermerkt, daß die Märkte nur für die Rosenbergischen Untertanen bestimmt seien. Ihre Besucher erfreuten sich begreiflicherweise nicht der Gewährleistung des sicheren Zuganges und Abganges, die nur der Landesherr verbürgen konnte. Zur Erlassung der Rosenberger Markturkunden konnte es erst in der Zeit der geschwächten Königsmacht und der erhöhten Entwicklung des ständischen Einflusses auf die Leitung des Staates kommen, d. h. in der zweiten Hälfte der Regierung Wladislaws II. am Ende des 15. und in den ersten Jahrzehnten des 16. Jahrhunderts.

2. Mit dem Marktregale hängt *das Recht, ein Dorf zum Marktflecken und einen Marktflecken zur Stadt zu erheben*, zusammen, denn der Markt war eine notwendige Grundlage für jede Stadtgemeinde. Erst durch Verleihung des Marktes konnte sich ein Dorf in einen Marktflecken umwandeln und auch die Stadt bekam stets als Angebinde wenigstens einen Markt. Einen wesentlichen Unterschied zwischen Stadt und Marktflecken kann man vorläufig nicht feststellen, es scheint, daß die Bezeichnung »civitas«, »Stadt« eine Art von Ehrung war und Orte bezeichnete, welche mit einem bestimmten Recht bedacht waren, welches aus ihren Bewohnern eine Genossenschaft, also eine juristische Person schuf. Der Inhalt dieser Bezeichnungen ist wahrscheinlich weiter als »oppidum«, »Städtel«.

In unserem Lande werden die Dörfer schon vom 13. Jahrhundert an zu Marktflecken erhoben, untertane Marktflecken der weltlichen Obrigkeiten aber erst unter König Wladislaw II.; das hängt mit dem Bestreben der höheren Stände zusammen, die freien königlichen Städte nicht nur auf wirtschaftlichem, sondern auch politischem Gebiet zu schädigen.

3. Unter der Regierung König Wladislaws II. geht *das ausschließliche Recht der Verleihung von Wappen und Siegel* auch an untertane Städte und Marktflecken auf den Herrscher über; das hängt zum Teil mit der Verwirrung dieser beiden Begriffe zusammen, wozu es nach der Hussitenrevolution gekommen war. Anfangs erhielten die Stadtgemein-

den das Siegelrecht direkt von ihrer Obrigkeit, als aber während der Hussitenrevolution die böhmischen königlichen Städte Wappen zu gebrauchen begannen, als Zeichen ihrer erhöhten Bedeutung und Macht, versuchten die weltlichen Obrigkeiten diese Tatsache dadurch abzuschwächen, daß sie vom schwachen Herrscher die gleichen Begünstigungen und Ehrungen auch für ihre Stadtgemeinden erbaten. Auch was die Farbe des Siegelwachses anbelangt, entscheidet darüber oder verbessert sie (von der Naturfarbe auf Grün und von Grün auf Rot) allein der König.

Seit dem Ende des 15. Jahrhunderts sind nur vier Ausnahmen von der eben angeführten Entwicklung bekannt. In drei Fällen aus der Zeit um das Jahr 1500 verleihen die Rosenberger dreien ihrer Marktflecken in der Tat bloß das Recht, ein Siegel, nicht aber ein Wappen zu gebrauchen, so daß die Verleiher hier eigentlich nicht die Grenzen ihrer Machtbefugnis überschritten haben. Dobrohost von Ronsberg gibt im Jahre 1502 Poběžovice nicht nur ein Siegel, sondern auch ein Wappen. Dieser bisher einzige bekannte Fall läßt sich durch die rebellische Einstellung Dobrohosts gegen den König von Böhmen erklären.

4. *Das Recht der Bewilligung von Stadtmauern* war anfänglich das ausschließliche Vorrecht des Landesherrn, später entschied darüber vielleicht die Obrigkeit. Von der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts an machen sich beide Mächte geltend, sowohl der unmittelbare Herr der Stadtgemeinde, als auch der König. Ein klares Beispiel für diese Tatsache ist der Fall Teplá, eines westböhmischen Marktfleckens, das dem Prämonstratenserstift gleichen Namens gehörte.